

Тимошик М. Село. Т. 1. Зійти з безпам'ятства. К., Ярославів Вал, 2017, – 420 с.

Тимошик М. Село. Т. 2. Трудний шлях відмосковлення. К., Ярославів Вал, 2017, – 580 с.

Дивну книгу написав Микола Тимошик — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри видавничої справи та мережених видань Київського національного університету культури та мистецтва, член Національних спілок письменників і журналістів, голова фундації імені митрополита Іларіона (Огієнка). Як стверджує на початку книги автор, таким українське село в нашій літературі ще не поставало. Це не документальна історія і не краєзнавче дослідження. Йдеться про виклад нашої історії «знизу», крізь призму долі українського села в цілому. За основу ж взято рідне його село Данина, що на Ніжинщині.

Найаргументованішим джерелом оповідей є, звісно, архівні документи, при тому документи правдиві, ті, що відкрилися чверть століття тому, з набуттям незалежності України, і ще залишаються клондайком для пошуковця. Архіви ці надзвичайно цікаві...

Так, перший том, що має назву «Зійти з безпам'ятства», починається з розповіді про мешканця власника хутора поблизу села, відставного корнета Івана Тарасевича, який прожив 110 років і доводився праправнуком гетьмана Тараса Трясила. Факт незвичайний ще й тим, що автор простежує останніх нащадків гетьманського роду, що жили в Данині ще по закінченні Другої світової війни. Є у Тараса Шевченка поема про славного гетьмана «Тарасова ніч», а відтак Микола Тимошик роздумує, що, мабуть, не пощастило школярам Данинської школи (та й не лише Данинської) доторкнутися у такий спосіб до унікальної Шевченкової поеми, яку так легко і просто можна «заземлити» до історії села завдяки виявленню і пізнанню отого дивовижного гетьманового сліду.

А ось знайдений факт про візитацію Чернігівського і Ніжинського митрополита Серапіона в 1881 році в рідне село автора: «Церковні дзвони враз бадьоро задзвеніли, як тільки з-за рокитнянського вигону показалися перші кінні поліцейські-кавалеристи, що попереду і з двох боків супроводжували процесію. Не міг вразити всіх той дивовижний кінний поїзд, адже він складався із близько двох десятків бричок, карет та спеціально обладнаних возів. А найбільше — фаєтон самого митрополита на високих дрожках, із позолоченими вітйоватими візерунками, парчевими шторами на широких вікнах та чотирма каганцями-світильниками по боках. Фаєтон лиш зупинився навпроти храму, а дві вбрані в народний стрій дівчини із хлібом-сіллю на вишитому рушнику вже підходять туди разом з благочинним, священником Петром Скориною. Вітають дорогого гостя не лише хлібом-сіллю, а й заздравною «Многая...» у виконанні Данинського церковного хору».

До речі, саме в тому році дописав свій роман «Старосвітські батюшки і матушки» наш класик Іван Нечуй-Левицький, де описав майже аналогічний епізод: «З-за гори виїжджали вози за возами. Попереду усіх катав на конях благочинний, за благочинним протопоп, за протопопом справник, за справником становий, а там далі три вози з півчима, один з дияконами, один з протодияконом та з конторщиком. На кінці всього поїзду з'явилась блискуча карета, запряжена дванадцятьма мужичими шкапами. За каретою тягся довгий поїзд з панотцями, що супроводжували владика далі по тракту. Поїзд заставив увесь шлях коло церкви... Народ збігався до церкви й залив цвинтар, бо ще ніколи не бачив архієрея в Вільшаниці, одколи стоїть Вільшаниця». Певно, більше не ошасливило ніколи приїздом владика і село Данине.

Поруч із цікавезними історіями «Грецька доля в Данині» (як княжну, після трагічної загибелі її чоловіка, посватав заможний селянин, і яка залишила в місцевій церкві найдорожчий посаг — Афонську ікону Іверської Божої Матері) чи «Чотири послання долі Петра Скорини» (про священника, який служив у селі майже піввіку, збудував новий храм і нову школу, благочинного округу, людини напрочуд добродесної і вели-

комученика за кращу долю села, іменем якого варто назвати вулицю Данини), чи, до прикладу, оповіддю «Селянин, який говорив віршами», в яку вплітає автор і зустрічі з ним, Микола Тимошик подає узагальнюючі розділи «Життя у волості», «Сторінки метричних книг», «Церковні школи», «Народні училища», «Селянські хвороби і ліки», «Волосний суд», «Благочинний округ», «Шинки і шинкарство», залучаючи до джерельної бази унікальні факти з життя не тільки рідного села, а й сусідніх сіл Шатури, Лосинівки, Володькової Дівиці та низки інших. А такий розділ, як «Прізвища і прізвиська одного села», з підзаголовками «Дещо з історії прізвищознавства», «Зоопаркове розмаїття», «Партійно-державні та літературні герої», «Кацапсько-бандерівський» слід», «Бе-Сандалі з Києва», заслуговує на окрему книжечку.

Другий том має назву «Трудний шлях відмосковлення» і присвячений ХХ століттю. У ньому, зокрема, переосмислюється низка сфальшованих сторінок історії збільшовиченого, а потім околгоспленого українського села. Тема болісна, бо ще жива історія тих подій. Власне, і цей двотомник автор присвячує світлій пам'яті своїх предків із прадавнього хліборобського роду Тимошиків-Мозгових-Вовкогонів-Дерезенків, усіх репресованих, замучених, знеславлених, убієнних, задушених голодомором, невідмолених, непростених, непізнаних, достойно не поцінованих досі добropорядних трударів сіл і містечок колишньої Ніжинської округи.

На прикладі однієї куркульської долі Івана Петровича Мозгового, а це батько матері автора, він показує чи не найтрагічніші сторінки сільської історії. «Не будь упертим, — казали йому сільські активісти, — підписуєш заяву до колгоспу і тебе відразу викреслюють із списку куркулів». Не погодився. Його забрали весняної пори 1933 року, коли земля-годувальниця пробудилася після зимової сплячки і просила дбайливого господаря. Його реабілітували лише через шість десятиліть. А тоді, після арешту, коли до колгоспу забрали «практично все: сарай, клуню, повітку, віялку, соломорізку, двоє коней, корову, віз і весь реманент для обробітки землі, відірвали й сіни від хати», дружина з трьома малолітніми дітьми та двома молодшими сестрами господаря залишилися без жодних засобів для існування. Втім, моторошні знущання над родиною не закінчилися. На все життя запам'ятала дружина слова енкаведиста в шкірянці, якого привів до обідраної хаги голова сільради: «Ти, куркульська сволочь, ілі записиваєшся в калхоз сьогодні же, ілі вімітаєшся із дома вмісте со свіми куркульськими щенками».

Того ж дня, не витримавши нервового потрясіння, неповнолітня сестра господаря Явдоха повісилася на старій шовковиці, що її посадив Петро, а його дружина тремтячими руками написала заяву про вступ до колгоспу.

У покоління тих, роздумує Микола Тимошик, хто пережив репресії тоталітарного режиму, хто втратив багатьох рідних у голодомор (у побутовому вжитку, до речі, називали тільки голод, і стосувалося лишень майбутнього: «Не доведи, Боже, щоб голод не настав», «Нехай наші діти голоду не зазнають»), зароджувався для себе й своїх нащадків генетичний страх говорити правду, боротися за неї. І може через це, продовжує він, я «дуже шкодую, що не здогадався приїхати спеціально в село, щоб піти вулицями із записником до старих данинців. Ще тоді, коли їх намало доживало віку в скособочених хатинках-глинянках, — вдів, одиноких стареньких, на плечах яких випала така тяжка чорна ноша власних років». Це ж стосується і розділів, де йдеться про автокефальний рух та місцевих «націоналістів».

Проте чимало залишилося й у власній пам'яті автора. Ось, скажімо, болісні епізоди закриття Троїцької церкви влітку 1961 року. «З пам'яті весь час зринає один і той же «ролик»: котиться церковною підлогою людський череп. Чиясь нога штурхає його в інший бік, звідти ще хтось доклався, спрямував у протилежний. І так викочується цей «м'яч» аж за поріг церкви. Далі розбивається навіпіл, падаючи з високих сходів, ніби втікаючи від наруги, ніби в безнадії шукаючи прихистку біля цвинтарної огорожі... Той череп був першим. За ним вилітали із підземелля інші кістки. Багато їх було потім... Перемішалися в тому безумному метанні зі склепу кістки будівничого цього храму та його вірної дружини». Свідку дитячих спогадів ішов лише шостий рік, але запам'яталося на все життя.

Тоді ж, на початку 60-років, почув він від рідної бабусі Олени переказ про походження назви рідного села. Мовляв, було це давно, ще за татар, які обложили село непосильною даниною. Село не справлялося збирати стільки, як чужинці хотіли. За це вони вбили чимало людей і не раз палили село. Ото за те, що не могли, як треба було, здавати данину татарам, і прозвали нас сусіди данинцями. А село Даниною стало...

З такою назвою село згадується у козацьких літописах і даних російських істориків та статистів. Але в радянських джерелах воно раптом стає мовним покручем — *Данине*, а згодом і *Данино*. Потрібно було більше двох років, від листа Миколи Тимошика на адресу виконкому Даниниської сільської ради до постанови Верховної Ради України про перейменування села згідно із історичними і топонімічними традиціями. Впала ще одна стіна омосковлення.

У передмові письменник, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка Степан Колесник зазначає, що «автор у невпинних своїх пошуках ступив у благословенний для нього світ: він залюбки, з дорогою душею повернувся до батьківських порогів. Справді Данина — рідне село Миколи Тимошика. (Має отаку предивну, мабуть, праслов'янську назву). Данина — воістину, чарівний меридіан або головна вісь, навколо якої обертаються життєві пласти, так густо і благодатно представлені в книзі». Із цим твердженням не можна не погодитись.

Володимир САПОН

